

izvleček

V članku so analizirani vplivi vključevanja industrijske arhitekturne dediščine v korpus arhitekturne dediščine in posledični vplivi na teorijo varstva arhitekturne dediščine.

Raziskovanje pokaže vzajemnost vplivanja nove kategorije dediščine in varstvene teorije, ki se tako dialektično sooblikujeta. Slednje je bilo ugotovljeno na osnovi raziskovanja razvoja načel varstvene stroke v zadnjih petdesetih letih, in sicer z analizo vrednostnih kriterijev ter opredelitvami varstvenih kategorij v pomembnih mednarodnih varstvenih listinah. Drugo izhodišče so značilnosti industrijske arhitekturne dediščine in zanje razviti kriteriji vrednotenja. Analiza razvojnih značilnosti pokaže smernice za oblikovanje kriterijev njenega vrednotenja, ki presegajo okvire umetniškega avtorskega vrednotenja, in vzpostavi kriterijski sistem, ki vključuje kriterije konstrukcijske in oblikovne inovativnosti, funkcionalnosti ter ekonomske učinkovitosti.

Tako so vzpostavljeni novi vrednostni elementi, ki jih je smiselno preučevati tudi znotraj starejših kategorij dediščine. Prej omenjene vrednote so namreč primerjalno pomembne za vrednotenje arhitekture vseh obdobj. Nova kategorija dediščine se tako kaže kot novo izhodišče objektivizacije vrednotenja arhitekturne dediščine.

ključne besede:

varovanje industrijske arhitekturne dediščine, industrijska arheologija, načela varstva dediščine, kriteriji vrednotenja

Značilnosti filozofije varstva arhitekturne dediščine***Spremenljivost vrednostnih kriterijev kot posledica spreminjanja družbenih vrednot***

Pregled načel varovanja arhitekturne dediščine v zadnjih 50-ih letih, kaže skupno značilnost. To je spremenljivost vrednot, s katerimi opredeljujemo njen pomen, ugotavlja Jukka Jokilehto [Jokilehto, 1999] v enem najpopolnejših pregledov razvoja arhitekturnega konservatorstva, ki je bil pripravljen do sedaj.

Spreminjanje vrednotenja dediščine in posredno kriterijev, ki opredeljujejo njene lastnosti, je posledica splošne spremenljivosti in generiranja družbenih vrednot, ki jim je priča sodobna družba. Klasična opredelitev odnosa do dediščine je temeljila na prizadevanjih za ohranjanje primarnega sporočila in prvotnega stanja spomenika, ki je bilo opredeljeno kot univerzalna vrednota. Pojem spomenik se je v tem obdobju nanašal izključno na umetniška dela. Sodobna moderna družba pa spozna, kot pravi Jokilehto [Jokilehto, 1999], "...specifičnosti virov dediščine v odnosu do njihovega kulturnega in fizičnega konteksta. Tako daje bistvo individualne avtentičnosti in kreativne raznolikosti nova izhodišča za določanje univerzalnih vrednot." Takšen pristop je nakazal že Alois Riegel [Riegel, 1903] na začetku dvajsetega stoletja, ko je spomenike in spomeniške vrednote razdelil na namerne in nenamerne - dokumentarne. [Pirkovič, 1993] Prvi so zgrajeni s spomeniškim namenom, medtem ko drugi ne in spomeniške lastnosti pridobijo kasneje, zaradi česar so glavni empirični predmet spomeniškega varstva in so po Rieglovem mnenju objektivnejše priče preteklega razvoja. Rieglovo izhodišče nakazuje pot k objektivizaciji stroke, k iskanju "resničnosti", to je k originalnosti in avtentičnosti posameznega dela, ki sooblikuje celostno razvojno podobo.

abstract

The article analyses influences of integrating industrial architectural heritage into the corpus of architectural heritage and consequential influences on the theory of architectural heritage protection.

Research showed mutual influences between this new heritage category and protection theory, which dialectically recondition each other. Such finding was established after researching the development of philosophy = conservation principles of the last fifty years, namely by analysis of value criteria and definitions of protection categories in important international protection documents produced during the period.

In continuation the analysis of characteristics of such architecture pointed out criteria for its evaluation, which exceed the framework of artistic, author's evaluation, and established a criteria system that includes criteria of construction, design innovativeness, functionality and economic efficiency.

Research of these newly established value elements would be sensible even within older heritage categories. The mentioned values have true comparative significance for evaluation of architecture of all periods. This new heritage category therefore proves to be a new starting point for more objective evaluation of architectural heritage.

key words:

protection of industrial architectural heritage, industrial archeology, philosophy of heritage protection, protection principles, evaluation criteria

Dejavniki, ki sooblikujejo varstveno filozofijo

Načela sodobnega konservatorstva, ne le arhitekturnega, torej težijo k iskanju vrednot, ki glede na trenutna vrednostna merila najučinkoviteje opredelijo originalnost in avtentičnost obravnavanega. Spremenljivost kriterijev, ki opredeljujejo vrednote, je posledica aktualnega dogajanja in spreminjanja splošnih vrednot na eni strani ter strokovnega znanja na drugi. Opredeljujoče dejavnike je posledično primerno razdeliti na splošne, ki so odvisni predvsem od razvoja družbe, in strokovne, ki so pogojeni z razvojem same varstvene stroke in se manifestirajo v konkretnih strokovnih usmeritvah.

Splošni dejavniki kot oblikovalci varstvenih načel

S terminom splošni dejavniki opredeljujem stališča, ki kažejo odnos javnosti do dediščine, hkrati pa tudi trenutne politične ali ekonomske razmere, ki so pomemben dejavnik odločanja pri ravnanju z dediščino. Kljub temu da le-te naj ne bi vplivale na strokovno odločitve, se velikokrat pokaže njihova moč.

Odnos do industrijske dediščine opredeljujejo bolj kot politične gospodarske in posledično socialne spremembe, ki se pojavijo ob zapiranju industrijskih obratov. Takšne razmere namreč vzpostavijo dokaj zapleten odnos tudi do dediščine teh območij. Izguba ekonomske in socialne varnosti ima v veliki meri za posledico zavračanje identitete, vezane na industrijo. Tudi novi razvojni programi so navadno vezani na korenite spremembe in uničenje obstoječih struktur. Tako se ohranja dediščina večinoma le tam, kjer ni novih razvojnih priložnosti. S podobno problematiko smo se srečali tako v tujini kot na vseh večjih industrijskih območjih v naši državi. Najizrazitejši primeri so celotni mariborski industrijski bazen, Jesenice in Zasavje. Vendar nastali položaj hkrati nudi možnost ohranjanja in vključevanja dediščine v nove razvojne programe, potem ko je prvi val zavračanja presežen.

Za uveljavitev tudi tega dela dediščine je z izobraževanjem in populariziranjem dediščine treba vplivati na oblikovanje odnosa do nje. Kot kažejo izkušnje, je za uveljavitev vsake nove kategorije treba poskrbeti z ustreznimi široko zasnovanimi izobraževalnimi in promocijskimi akcijami.

Strokovni dejavniki kot oblikovalci varstvenih načel

Temeljni strokovni dejavnik varstva so kriteriji vrednotenja dediščine, ki so se z razvojem stroke dopolnjevali in razvijali ter prilagajali novim kategorijam dediščine oziroma so sami generirali njihov nastanek.

Razvojne preobrazbe kriterijev in kriterijskih sistemov na mednarodnem nivoju lahko jasno odčitavamo v analizi mednarodnih varstvenih dokumentov, ki so skupaj s kriteriji vrednotenja tisto orodje, s pomočjo katerega bom predstavila razvojne značilnosti filozofije v zadnjih 50-ih letih, ko se je začela razvijati tudi skrb za varovanje industrijske dediščine in pozneje nanjo neposredno navezane industrijske arhitekturne dediščine.

Uveljavljeni kriteriji vrednotenja arhitekturne dediščine in industrijska arhitekturna dediščina

Kriteriji, ki jih konservatorji pri nas uporabljajo za vrednotenje arhitekturne dediščine, niso natančno določeni in so, tako kot pri vrednotenju ostale kulturne dediščine, odvisni od presoje posameznikov. V analizi kriterijev, ki jo je Maja Črepinšek opravila v svojem magistrskem delu [Črepinšek, 1991], se kot največkrat uporabljeni pojavijo naslednji: likovnoestetski kriterij, kriterij redkosti, kriterij starosti, kriterij tipičnosti, kriterij zaokroženosti, kriterij izvornosti in kriterij kvalitete. Praviloma usmerjata njihov izbor stanje objekta in stopnja njegove ogroženosti.

Ko analiziramo omenjene kriterije v odnosu do industrijske arhitekturne dediščine, lahko ugotovimo nekaj splošnih značilnosti. Likovnoestetski kriterij je izrazito subjektiven. Poudariti je treba, da likovnoestetska kvaliteta pri zasnovi industrijskih objektov praviloma ni imela vodilne vloge, ampak je ta temeljila na racionalnosti in prilagodljivosti zasnov. Kriterij redkosti je treba previdno uporabljati predvsem zaradi nepoznavanja korpusa industrijske arhitekturne dediščine in prepričanja, da imamo tovrstne dediščine veliko. Kriterij kvalitete ni vprašljiv le v odnosu do industrijske arhitekture, ampak tudi do ostale dediščine. Kriterij starosti je v primeru industrijske arhitekturne dediščine prav tako manj primeren, saj gre za novejšo dediščino, nastalo v 19. in 20. stoletju. Kriterij tipičnosti opredeljuje pripadnost skupini z enakimi lastnostmi in je v primeru industrijske gradnje pomemben, saj opredeljuje nazornost razvoja. Gradnja industrijskih zgradb je namreč le eden od "produktov" industrializacije, ki je z industrijskim načinom proizvodnje posegla tudi na področje izdelave prefabriciranih gradbenih elementov in je posledično omogočila standardizacijo gradnje. Ta proces se najslikoviteje odraža v tipološki enotnosti gradnje. Kriterij zaokroženosti je v primeru vrednotenja industrijske arhitekture zelo pomemben. Za razumevanje industrijskega kompleksa je namreč ključno delovanje proizvodnega procesa, ki ga učinkovito ohranjamo le v prostorsko in funkcionalno zaokroženi celoti. Kriterij izvornosti opredeljuje temeljne razvojne kvalitete industrijske arhitekture, saj so novosti v uporabi materialov, izvedbi konstrukcij in posledično tudi v estetskem izrazu v 19. in v 20. stoletju praviloma nastale prav pri gradnji industrijske arhitekture.

Analiza pokaže, da le del obstoječih kriterijev zadovoljivo vrednoti značilnosti industrijske arhitekturne dediščine v celoti.

Mednarodne listine in priporočila v kontekstu spreminjanja filozofije varstva

Z vidika raziskovanja odnosov stroke do novih kategorij dediščine predstavljajo mednarodni dokumenti druge polovice 20. stoletja, ko se začne uveljavljati dediščina industrializacije, pomemben vir podatkov, saj so neposreden odsev razvoja mednarodne varstvene politike in filozofije, ki jo je oblikovala.

Če pregledamo sodobno zgodovino varstva arhitekturne dediščine, vidimo, da se je pojem spomenika redefiniral. Iz ozkega pojma umetnostnega spomenika, ki obravnava le umetnine, se je število varstvenih kategorij razširilo. Med kulturno dediščino se je uvrstila anonimna ljudska arhitektura, pozneje pa tudi tehniška oziroma industrijska dediščina. Kompleksna obravnava spomenikov je izpostavila pomen obravnave ambienta kot dela spomeniške celote. Pojem spomenika kot varstvene kategorije se je razširil in razdelil na dediščino kot kategorijo, ki ima manj spomeniških lastnosti, in na spomenike kot kategorijo, ki ima več spomeniških lastnosti. Pregled listin in opredelitev varstvenih kategorij v njih kažeta kontinuiteto razvoja in usmerjanje k večji univerzalnosti.

Beneška listina (1964) na primer relativno široko zastavi pojem zgodovinskega spomenika, ko pravi: "Je priča določene civilizacije." Že v naslednji povedi pa poudari predpostavko, da gre pretežno za umetniške stvaritve. Konvencija o zaščiti svetovne kulturne in naravne dediščine (1972) opredeli kulturno dediščino s tremi kategorijami: spomeniki, skupine stavb in območja. Kot kriterija se ob umetnostnem vidiku pojavita zgodovinski in znanstveni vidik, vendar tu še ne gre za širjenje pojma kulturne dediščine, ampak za scienfikacijo stroke z natančnejšo opredelitvijo kriterijev. Z opredelitvijo kriterijev etnološkega in antropološkega pomena kaže širitev korpusa na anonimno arhitekturo predvsem ruralnih področij. Amsterdamska deklaracija (1975) pokaže razvojne spremembe na področju varstva širših območij, predvsem starih mestnih jeder, uveljavi pa že dodatna določila, ki so pomembna za oblikovanje varstvenih pristopov. Tu velja omeniti drugi člen in izpostavitve pomena arhitekturne dediščine kot okolja, ki nam zagotavlja uravnoteženo in celostno življenje ter uvede pojem integralna rekonstrukcija.

Listina iz Burre (1981) avstralskega ICOMOS-a je predstavljena primerjalno, ker pokaže nov koncept vrednotenja, ki izhaja z območja, ki ni obremenjeno s tradicijo umetnostnozgodovinskega vrednotenja. Ker je manj znana, je treba predstaviti njene glavne značilnosti natančneje. Listina definira v prvem členu temeljna določila in pojme varstva: prostor/lokacijo, kulturni pomen, materialne ostanke, konservacijo, vzdrževanje, varovanje, restavriranje, rekonstrukcijo, adaptacijo in prilagojeno rabo. Glede na primerjalno izhodišče raziskovanja bom predstavila prve tri definicije, ki opredeljujejo predmet varstva, ostale se navezujejo na postopke varstva. Območje/lokacija pomeni lokacijo, območje, objekt ali druge strukture, skupine objektov ali struktur skupaj z navezujočimi vsebinami in okolico. Kulturni pomen predstavlja estetsko, socialno, zgodovinsko ali znanstveno vrednoto za pretekle, sedanje ali prihodnje generacije. Pomen enakovrednosti vseh vidikov je poudarjen s pripombo, da so vrednote našete po abecednem redu. Materialni ostanke so vsi fizični elementi območja. Zasnova je zelo jasna in enostavna, vendar vključuje vse pomembne vrednostne parametre. Zaradi tega jo strokovnjaki izpostavljajo kot pomembno za vrednotenje najnovejše arhitekturne dediščine. [Burman, 1997; 15-33] Široko in odprto zastavljen koncept kaže možnosti uvrščanja širokega spektra dediščine s pomočjo kriterijev, ki ne favorizirajo

določenih kategorij.

Granadska konvencija (1985) ima široko zastavljene kriterije, ki ovrednotijo arhitekturno dediščino tako, da je umestitev novejših kategorij neproblematična. Listina nove kategorije tudi našteje, od prej omenjene Listine iz Burre pa se razlikuje po natančnejši opredelitvi kriterijev, ki je pogojena z evropsko tradicijo varstvene stroke.

Ob zaključku pregleda je treba izpostaviti še priporočili Odbora ministrov Sveta Evrope, ki predstavljata pomemben korak na poti k uveljavitvi najnovejših kategorij arhitekturne dediščine in s tem k objektivizaciji varstvene stroke. To sta priporočili Odbora ministrov Sveta Evrope o varovanju in zaščiti industrijske, tehniške in inženirske dediščine v Evropi [Recommendation No. (90) 20] in o varovanju stavbne dediščine dvajsetega stoletja [Recommendation No. (91) 13]. V Priporočilu o varovanju in zaščiti industrijske, tehniške in inženirske dediščine v Evropi so poleg obstoječih, pretežno estetskih in avtorskih izhodiščnih meril, izpostavljene še tehniške, znanstvene, kulturne in socialne vrednote dediščine. Priporočilo Odbora o varovanju stavbne dediščine dvajsetega stoletja jasno kaže odklon od umetnostno-estetske kvalitete kot izhodišča vrednotenja in razširitev vrednot na bolj znanstveno določljiv spekter kriterijev. Tu našteje kot pomembna merila vrednotenja ob estetskih vidikih prispevke k zgodovini tehnologije ter k političnemu, k kulturnemu, gospodarskemu in k družbenemu razvoju [Recommendation No (91)13].

Rečemo lahko, da je razvoj določil mednarodnih listin postopoma uveljavil kriterije, ki omogočajo vrednotenje in vključevanje novejših kategorij dediščine, tudi industrijske arhitekture.

Razvoj varstva industrijske dediščine in uveljavitev industrijske arhitekturne dediščine

Vprašanje varstva dediščine industrializacije

Intenzivna povojna izgradnja v 1950-ih letih v Angliji in prestrukturiranje industrijskih območij sta imela za posledico poseganje na najstarejša industrijska območja in uničevanje starih, za proizvodnjo ne več primernih kompleksov. Michael Rix z Univerze v Birminghamu, ki se je s skupino somišljenikov boril za ohranitev spomenikov industrijske revolucije, je leta 1955 v reviji *The Amateur Historian* objavil članek z naslovom *Industrial Archaeology*. S tem je oblikoval termin, ki je postal označevalec dediščine industrializacije in celo širše, označevalec dediščine celotnega tehnološkega razvoja.

Javnost, uradna konservatorska politika in organizacije, ki so denarno podpirale konservatorske projekte, tudi sama industrija, industrijske dediščine v opisanem obdobju še niso razumeli kot del kulturne dediščine tudi v okoljih z močno industrijsko tradicijo. [Nisser, 1978; 21-27] Rečemo lahko, da se je odnos do industrijske dediščine kot kulturnovarstvene kategorije izoblikoval šele v 70-ih in 80-ih letih 20. stoletja.

Uspešne realizacije varovanja in revitalizacije industrijskih območij

Izhodišče, ki je pomembno sooblikovalo odnos do dediščine industrijskih območij, so prve uspešne realizacije revitalizacij prej večinoma opuščeni in zanemarjeni industrijski območji. Prve uresnitve so nastale v ZDA in Veliki Britaniji. Primat gre ZDA, kjer so na vzhodni obali po zatonu razvoja velikih pristanišč v 50-ih letih 20. stoletja začeli razvijati prve projekte prenove z novimi funkcijami. V Veliki Britaniji so začeli s projekti revitalizacije dokov v Liverpoolu. V začetku 1980-ih let

so se lotili velikih urbanih revitalizacij industrijskih območij; najbolj znano je londonsko območje Docksland. Posledica velikih kriz in gospodarskega prestrukturiranja proizvodnje, ki so se pojavile tudi drugod po Evropi v 60-ih in 70-ih letih 20. stoletja, je bilo ukinjanje številnih tradicionalnih industrij: železarstva, premogovništva in tekstilne industrije. Kljub ekonomski in socialni problematiki, ki so jo take razmere prinesle, je skrb za ohranjanje dediščine industrijskih območij postajala vedno večja in marsikje tudi izhodišče uspešnega gospodarskega prestrukturiranja.

Med najpomembnejšimi in najuspešnejšimi projekti na kontinentu velja omeniti revitalizacijo celotnega porurskega industrijskega bazena v Nemčiji s številnimi lokacijami uspešno ohranjenih in predstavljenih industrijskih območij ter uspešno mrežo območij industrijske dediščine v Kataloniji, ki je s številnimi industrijskimi lokacijami vključenimi v kulturno-turistično ponudbo.

Uveljavitev varstva dediščine industrializacije in industrijska arhitekturna dediščina

Razvoj industrijske arheologije je prinesel dva konceptna pristopa. Prvi se je razvil v Veliki Britaniji, drugega opredeljujejo strokovnjaki kot skandinavskega, ker je bil razvit pretežno na Švedskem. V Veliki Britaniji so razvili natančen sistem evidentiranja in dokumentiranja, v katerem sta izhodišče obravnave tehniška dediščina in razvoj proizvodnih tehnologij. Švedski pristop je zastavljen širše interdisciplinarno, vključuje pa široko paleto raziskovalnih disciplin, tudi socialne, ekonomske in družbene vidike. Strokovna javnost daje skandinavskemu pristopu vedno večjo veljavo, saj poskuša objektivno zajeti vse razsežnosti industrializacije.

Dr. Patrick Martin, eden najvidnejših svetovnih raziskovalcev na področju industrijske arheologije, vidi industrijsko arheologijo kot interdisciplinarno povezovalno osnovo. Imenuje jo "interdisciplinary seedbed". [Patrik, 2001] Do podobnih zaključkov sem prišla tudi sama. [Ifko, 1999; 123-136] Gre namreč za disciplino, ki tesno prepleta delovanje zgodovinarjev socialnega in gospodarskega razvoja, raziskovalcev stavbne in prostorske dediščine, raziskovalcev strojne dediščine, etnologov, sociologov in tako naprej. Raziskovanje razvoja industrijske arhitekture je v tem kontekstu eno od polj interdisciplinarne sheme, ki se hkrati navezuje tudi na področje zgodovine arhitekture.

Opredeleitev lastnosti, ki jih analiza industrijske arhitekturne dediščine izpostavi kot kriterije vrednotenja

Industrijsko arhitekturno dediščino lahko opredelimo kot kulturnovarstveno vrednoto z naslednjimi skupinami značilnosti: zgodovinskopričevalnimi, prostorskorazvojnimi, stavbno-konstruktivskimi in tehnološko-tehničnimi. Vsaka od njih predstavlja pomembno izhodišče obravnave, ki ga je treba upoštevati v nadaljnjih natančnejših analizah in oblikovanju kriterijev vrednotenja. Glede na temo članka se bom v nadaljevanju posvetila opredeljevanju stavbnokonstruktivskih značilnosti in predstavitvi kriterijev vrednotenja, ki sem jih zanje razvila, saj ilustrativno pokažejo razliko od prej predstavljenih uporabljenih kriterijev vrednotenja arhitekturne dediščine, s tem pa pokažejo nove razsežnosti vrednotenja arhitekturne dediščine.

Kriterij odnos oblika-funkcija vrednoti stopnjo povezanosti oziroma razmerja ključnih parametrov zasnov, to je oblike in funkcije. Je kazalec oblikovne skladnosti in funkcionalnosti objektov. Ta kriterij posledično opredeljuje tudi stopnjo ekonomske učinkovitost.

Kriterij tehnološke inovativnosti vrednoti objekt glede na stopnjo inovativnosti, in sicer tako glede uporabe materialov in uvajanja novih konstrukcijskih principov kot glede na inovativnosti pri načinu izvedbe.

Kriterij inovativnosti pri oblikovanju detajlov vrednoti likovnoestetsko pojavnost detajlov in njihovo konstrukcijsko vlogo glede na razpoložljiv material in znanje, ki je bilo na voljo v določenem prostoru in času.

Kriterij virtuočnosti pri projektiranju konstrukcij ocenjuje stopnjo kreativnosti na področju zasnove in izvedbe konstrukcij, ki se izraža v smelosti konstrukcijskih zasnov.

Kriterij zasnove arhitekturne kompozicije ocenjuje likovnoestetsko pojavnost zasnove objektov z oblikovno-funkcionalno skladnostjo.

Uveljavljanje novih kriterijev vrednotenja arhitekturne dediščine

Ni pa le industrijska arhitekturna dediščina tista, ki izpostavi vrednote funkcionalnosti in ekonomske kazalce kot kriterije vrednotenja. O tem pričajo tudi številne raziskave, med njimi študija dr. Andrewa Sainta [Saint, 1997; 34-46], ki jo je predstavil na konferenci Structure & Style leta 1997 v Yorku. Ko je raziskoval izhodišča vrednotenja arhitekture in arhitekturne dediščine modernizma, je izpostavil šest pogledov, to je optik, s katerim vrednotimo arhitekturo danes. V okviru arhitekturne stroke same s sistemom vrednot, ki so razvite na arhitekturnih šolah in izbrušene z objavami v arhitekturnih revijah; v umetnostnozgodovinskem vrednotenju, ki je po izvoru akademsko in navezano na historična izhodišča; v arheologiji, ki se manj usmerja v estetska izhodišča na račun iskanja redkih tehniških dosežkov in akumulira predvsem zgodovinske podatke; na osnovi javnega mnenja, ki je sicer nekonsistentno in neartikularno, vendar se odraža v fenomenih, kot je naprimer vrednotenje bivalnih kvalitet; z ekonomskimi kazalci, ki stavbe cenijo skozi optiko ustvarjanja privatnih in javnih dobrin; z uporabnostjo arhitekture, to je z njeno funkcionalnostjo v daljšem obdobju, in sicer za njene uporabnike kot lastnike.

Avtor za prve štiri pravi, da nosijo s seboj "blatant freight of culture" oziroma "veliko kulturno težo vrednotenja". Zadnji torej kaže novo optiko, nova izhodišča in razsežnosti vrednotenja. Njun pomen dokazuje s primerom vrtnega mesta Welwyn Garden City, ki je statutarno praktično nezavarovano območje, vendar nudi kvalitetno bivalno okolje, kar se odraža v ekonomski vrednosti nepremičnin na območju. Glede na starejši Letchworth, ki ima veliko objektov vpisanih v register dediščine in ga obiskuje veliko turistov ter je prikazan skoraj v vseh knjigah o zgodovini arhitekture 19. in 20. stoletja, se kaže Welwyn Garden City kot kvalitetnejše bivalno okolje, o čemer priča cena bivalnih enot, ter ambientalno bolje ohranjeno, kljub temu da ni bilo zavarovano. Primer dokaže, da statutarno varovanje ni vedno pogoj za ohranjanje obstoječega in da so merila, ki sicer, ko vrednotimo kvaliteto območij dediščine, niso v uporabi, tudi pomemben faktor vrednotenja, ki mu stroka mora znati prisluhniti. Funkcionalnost in ekonomski kazalci se v daljšem časovnem obdobju izkažejo kot učinkoviti analitični in vrednostni elementi.

Saint vidi prihodnost objektivizacije vrednotenja arhitekturne dediščine in s tem temelj varstvene filozofije v upoštevanju širokega kroga vrednot, vključno z upoštevanjem javnega mnenja, ekonomskega in funkcionalnega vidika. Ta teza je izredno pomembna, saj vnaša stališča, ki se jim je varstvena stroka načeloma izogibala. Okrepljena s konkretnimi primeri je pomembno izhodišče tudi pri odnosu do industrijskih območij

oziroma arhitekturne industrijske dediščine.

Uveljavitev vrednot funkcionalnosti, konstrukcijske in tehnološke inovativnosti ter ekonomske učinkovitosti sta izpostavili novi varstveni kategoriji industrijska arhitekturna dediščina in dediščina modernizma 20. stoletja, ki ju je stroka nedvoumno spoznala kot pomemben del arhitekturne in s tem kulturne dediščine. Predvidevam, da bo uveljavitev omenjenih kriterijev v praksi ključno prispevala k objektivizaciji vrednotenja in s tem k uspešnejšemu varstvu arhitekturne dediščine. Menim, da so tako teoretična izhodišča kot praktični primeri iz tujine pomembne smernice za našo prakso.

Viri in literatura

- Alzén, Annika: Fabriken som Kulturarw, Doktorska disertacija, Norrköping. The Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments, Adopted at the First International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments, Atene, 1931.
- Burman, Peter: Towards a Philosophy for Conserving Twentieth Century Buildings, Structure & Style, London, 1997, str. 15-33.
- The Burra Charter, The Australia ICOMOS Charter for the Conservation of Places of Cultural Significance, 1996.
- Cherry, Martin: Protecting Industrial Buildings: The Role of Listing, Managing the Industrial Heritage, Leicester Archaeology Monographs, No 2, Leicester, 1995, str. 119-124.
- Convention Concerning the Protection of the World Cultural and National Heritage, Pariz, 1972.
- Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe, Granada, 1985.
- Cranstone, David: Steps 2 and 3 in the Monument Protection Programme: A Consultant's View, Managing the Industrial Heritage, Leicester Archaeology Monographs, No 2, Leicester, 1995, str. 115-118.
- Črepinšek, Maja: Arhitekturno-varstvena izhodišča in kriteriji za ugotavljanje smotnosti prenove stavbne dediščine, Magistrska naloga, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo, Ljubljana, 1991.
- European Charter of the Architectural Heritage, Amsterdam, 1975.
- Fister, Peter: Obnova in varstvo arhitekturne dediščine, Ljubljana, 1979.
- Ifko, Sonja: Varovanje industrijske arhitekturne dediščine, Zgodnja industrijska arhitektura na Slovenskem: vodnik po arhitekturi, Ljubljana, 2002, str. 32-41.
- Ifko, Sonja: Varstvo industrijske arhitekturne dediščine, Doktorska disertacija, Ljubljana, 2003.
- The Industrial Heritage: What Policies? Report of the Lyons Colloquy, Architectural Heritage Reports and Studies, No. 6, Council of Europe, Strassbourg, 1987.
- International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites, The Venice Charter, 1964.
- Jokilehto, Jukka: A History of Architectural Conservation, Oxford, 1999.
- Nisser, Marie: Aspects of International Cooperation, The Industrial Heritage: What Policies? Report of the Lyons Colloquy, Architectural Heritage Reports and Studies, No. 6, Council of Europe, Strassbourg, 1987, str. 21-27.
- Palmer, Marilyn; Neaverson, Peter: Managing Industrial Heritage, Leicester Archaeology Monographs, No 2, 1995.
- Patrik, Martin: IA: An Interdisciplinary Seedbed, TICCIH Bulletin, No. 13, Summer 2001.
- Pirkovič, Jelka: Osnovni pojmi in zasnova spomeniškega varstva v Sloveniji, Vestnik, št. XI, Ljubljana, 1993.
- Priporočilo Odbora ministrov Sveta Evrope o varovanju in zaščiti industrijske, tehniške in inženirske dediščine v Evropi (Recommendation No. (90) 20).
- Priporočilo Odbora ministrov Sveta Evrope o varovanju stavbne dediščine dvajsetega stoletja v Evropi (Recommendation No (91)13).
- Riegel, Alois: Der moderne Denkmalkulturs, Konservieren, nicht restaurieren, Dunaj/Leipzig, 1903.
- Saint, Andrew: A Case for Reforming Architectural Values, Structure & Style, London, 1997, str. 34-46.

asist dr Sonja Ifko
Univerza v Ljubljani
Fakulteta za arhitekturo
sonja.ifko@arh.uni-lj.si